

Jen v několika málo opravdu výjimečných případech by bylo lze porozumění opravit nebo navrhnout zodpovědně lepší způsob překladu, vesměs se však jedná o nepodstatná místa a není tedy třeba recenzi jimi zatěžovat.

Poznámkový aparát se většinou omezuje na určení citací, převážně biblických, čtenář v nich ale může najít i některé další informace (o Augustinových pramenech, o dobových dogmatických sporech, o antických i křesťanských reáliích, o literárních a jazykových otázkách). – Text je pak na str. 165–168 doprovázen rejstříkem biblických citací.

Druhou, menší, část knihy (str. 169–217) zabírá antipelagiánský Augustinův spis *De gratia et libero arbitrio* ve slovenském překladu Roberta Horky a s jeho úvodem i poznámkami.

Na posledních stranách čtenář najde rejstříky k oběma přeloženým spisům, index jmenný a index věcný (str. 219–221).

To, že dnes ve slovenštině existuje překlad obou těchto textů (ač druhý z nich nebylo v mých silách posoudit), prokazuje chvályhodnou aktivitu slovenských kolegů i jejich výtečné překladatelské a interpretační schopnosti, a ovšem také zájem slovenské odborné veřejnosti o kořeny křesťanské kultury a vzdělanosti.

Jana Nechutová

LUCIANO CANFORA. *Giulio Cesare il dittatore democratico*. Bari: Laterza, 1999; Robinson Letture, 2002, 505 pp. ISBN 88–420–6459–9.

L. Canfora, profesor na univerzitě v italském Bari, renomovaný klasický filolog zabývající se antickou literaturou a zároveň přední znalec dějin starého Řecka a Říma, hlavní redaktor významného periodika *Quaderni di storia*, napsal celou řadu monografií a článků, které se v odborném světě setkávaly vždy s pozitivním ohlasem. Svědčí o tom i skutečnost, že několik jeho publikací bylo přeloženo do světových jazyků. Jako zkušený vysokoškolský pedagog napsal rovněž *Dějiny řecké literatury* (*Storia della letteratura greca*), které se dočkaly několika vydání, byly přeloženy i do jiných jazyků, mimo jiné knihu do češtiny přeložil kolektiv z brněnské Masarykovy univerzity a publikace byla v roce 2004 oceněna cenou rektora MÚ. Monografie o Caesarovi podává profil mimořádného muže a jedné z klíčových, zároveň však i z nekontroverznějších postav světových dějin. Snad právě proto je Caesar po staletí vděčnou inspirací nejen pro odborné práce, ale i pro beletrii. (Zájem čtenářstva o Caesara nově dosvědčuje i v r. 2004 do češtiny přeložený obsáhlý historický román od francouzského spisovatele Rogera Caratinioho *Julius Caesar*.) O tom, že Canfora předkládá interpretaci, která zaujme odborníky i širší vzdělanou veřejnost, svědčí již samotný fakt, že v krátké době po svém prvním vydání byla kniha přeložena do němčiny, angličtiny, španělštiny, francouzštiny. Rozsáhlá práce (505 stran), již předcházela celá řada Canforových drobnějších studií, analyzuje téměř každý Caesarův krok, jak o tom svědčí i názvy 42 kapitol (str. 3–385), do nichž je kniha rozdělena; vysoký počet kapitol sice může na první pohled překvapit, byl to však od autora velmi promyšlený krok, neboť obtížná a leckdy spleťtá látka je tím dobře utříděna a čtenář se pak může snadněji orientovat v leckdy složitých Caesarových aktivitách.

V jednotlivých kapitolách autor chronologicky probírá události z Caesarova života, přičemž se samozřejmě neomezuje jen na postavu samotného Caesara, ale i na události či osobnosti, které s Caesarem tu úzce, tu volněji, nějakým způsobem přišly do styku či ovlivnily jeho rozhodování. Celý výklad je podáván s velkým vypravěčským uměním a dovede čtenáře udržet v patřičném napětí. Za velmi důležité považuji, že se Canfora ve svých vývodech všude a důsledně řídí materiálem získaným pečlivým a hlubokým studiem antických autorů, především samotného Caesara, ale i celé řady dalších, jako zvl. Suetonia, Plútarcha, Sallustia, Livia, Gellia, Lucana, Valeria Maxima, Velleia Patricula, Diona Cassia, Asinia Polliona, Appiana, Catulla, Flora, M. T. Varrona, Iosepha Flavia, Frontina, Frontona, Strabona, Horatia, Nikolaa z Damašku, Seneky a jiných. Velmi zajímavé a leckdy překvapivé zprávy čerpá Canfora samozřejmě z Cicerona, zvl. z jeho korespondence, ale také z jeho řečí. Ciceronově úloze v souvislostech s Caesarem, a to nejen s tzv. Catilinovým spiknutím, nýbrž např. i s Caesarovou smrtí, věnuje autor vůbec mimořádnou pozornost, přitom nezapomíná ani na Caesarovu politiku vůči Ciceronovi, zamýšlí se nad tím, do jaké míry byl Cicero „conscious“, jaký konec se chystá pro Caesara. V knize se také setkáváme s reminiscencemi na

Thúkýdida či Eurípida, autor prokazuje skvělou znalost fragmentů vztahujících se k dané problematice a zběhlost v různých rukopisech dochovaných děl, studuje rovněž starší i nové komentáře. Vedle historika tu tak promlouvá znalý filolog, pro něhož je samozřejmostí přesné a soustavné odkazování na své prameny.

Nebyl by to ani Canfora, kdyby neprojevoval své vlastní názory, svá hodnocení, přitom však dává slovo i badatelům, s jejichž názory nesouhlasí, věcně s nimi polemizuje, někdy se pouští i do polemiky s antickými autory a daří se mu přistihnout je nejednou při vědomém zkruslování dějin podle toho, komu se chtějí zavděčit (např. když jde o vztah Caesara k Octavianovi). Mimo jiné zaujme Canforovo stanovisko k závěrům Napoleona III., ale i Mommsena, Wilamowitze, či vědců současných (v tomto smyslu jsou např. zajímavé analýzy názorů moderních badatelů na Caesarův střet s Germány v souvislosti s pohledem na moderní kolonizační hnutí). Velmi užitečný je Canforův poznámkový aparát, který nelze přehlédnout. Čtenář bude s napětím (k němuž v celé knize napomáhají vhodně volené ukázky z výše uvedených antických autorů, které nám zároveň připomínají, že nemáme co činit s Canforovou popuštěnou fantazií, ale s reálnou skutečností) sledovat vedle Caesarových tažení v Evropě občanské války, osudy Pompeia v Egyptě i Caesarovu reakci poté, co mu byla přinesena Pompeiova hlava (Canfora nesouhlasí s Adcockovým názorem na Caesarův postoj k Pompeiovu konci, srov. 204, pozn. 79), hodnocení Kleopatry (Canfora ironizuje některé moderní vědce, kteří podle něho kladou příliš velký důraz na to, jak egyptská královna zapůsobila na Caesara svými půvaby), Caesarův postoj k Židům, zvláště pak zavraždění samotného Caesara (opíraje se o C. Castnerovu autor nesouhlasí s A. Momiglianem, že mělo jít o spiknutí epikúrovců) a to, co následovalo.

Pro Canforu, který se vedle své vědecké práce z oboru antiky zajímá i o současné dění ve světě (srov. např. Canforovu publikaci z r. 2002 *Noi e gli antichi*) je příznačné, že nikoliv ojediněle spojuje svá pozorování antického světa s naší aktuální současností. V tomto smyslu jistě čtenáře zaujmou Canforovy narážky na korupci předních politiků, volební machinace, zvl. předvolební korupce, i jeho úvahy o demokracii a o tom, zda byly Caesarovy výboje historickou nutností apod. Autorovi neuniká ani Caesarův citový život, ať už jde o vztahy k ženám či jiným mužům. Tak se Canforovi daří vykreslit složitou cestu, po níž stoupal Caesar k vrcholu své kariéry. Objevuje Caesarovo charisma, jež si vybudoval den po dni v dlouhých letech při svých vojenských operacích v Gallii, přehlédnout nelze ani výklady o téměř „patologické“ nestabilitě městských lidových mas a o parazitní degeneraci městského proletariátu či o vztahu vojáků, zvl. veteránů, k Caesarovi. Ne náhodou se detailně věnuje Ciceronovým úvahám o emigraci (devět bodů), i otázkze, zda má občan zůstat ve vlasti, kde panuje tyranie (*Epist. ad Attic. IX, 4,2* – srov. str. 191), a zdatný filolog se nezapře při zamyšlení, proč právě tuto pasáž Cicero píše řecky. Po vlastní práci následuje na str. 389–424 pět *petitem* psaných „Přfloh“, jejichž obsah je velmi instruktivní (uvedu pouze názvy dvou z nich: Caesar jako spisovatel, Kulturní politika). Fundovaná Bibliografie je obsahem stran 425–432, biografické medailóny zúčastněných hlavních postav jsou na str. 433–446 a chronologický přehled Caesarovy aktivity od r. 100 př. n. l. až po 15. březen r. 44 následuje na str. 447–474. Konečně pro čtenáře, který není příliš dobrým znalcem římských dějin a realii, je jistě užitečný „Glosář“ základních termínů na str. 475–489. Celou publikaci uzavírají Indexy a Obsah.

Canforova publikace *Giulio Cesare il dittatore democratico* je určena nejen odborníkům, ale rozhodně i čtenářům s určitým stupněm vzdělání a znalostí spojeným se zájmem o antiku, těm všem ji vřele doporučuji.

Dagmar Bartoňková

ALBERTO CAVARZERE – ARTURO DE VIVO – PAOLO MASTANDREA. *Letteratura latina. Una sintesi storica.* Manuali universitari 6 (Lettere classiche). Roma: Carocci editore, 2003, 356 pp. ISBN 88-430-2727-1.

Řadu italsky psaných dějin římské literatury – jednu z nejlepších publikací tohoto druhu, knihu *Letteratura latina: Manuale storico dalle origini alla fine dell'impero romano* z pera profesora univerzity v Pise, G. B. Conta, zná český čtenář v překladu pracovníků FF MU v Brně, který vyšel v Praze v nakladatelství Koniasch Latin Press 2003 – obohatila v r. 2003 práce *Letteratura latina*,